

Літаратура

1. Пархоменка, Я. У., Гарадская неафіцыйная мікратапаніміка Мінска / Я. У. Пархоменка, Н. П. Лобань // Дзявятыя Танкаўскія чытанні (да 100-годдзя ўніверсітэта) : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Мінск, 26 верас. 2014 г. / Беларус. дзярж. пед. ун-т ; рэдкал. : В. Д. Старычонок, І. М. Гоўзіч, Н. В. Заяц ; адк. рэд. В. Д. Старычонок. – Мінск, 2014. – С. 185–189.

Н. А. Радзіваноўская (Беларусь)

АЙКОНІМЫ БЕЛАРУСІ, СУАДНОСНЫЯ З НАЗВАМІ ЧАСТАК РАСЛІН

Сярод лексем, якія выкарыстоўваюцца для ўтварэння айконімаў гэтай групы, найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца *арэх*, *бяроста*, *корань*, *качан*, *колас*, *галіна*.

Зафіксавана 13 айконімаў (31 населены пункт), якія суадносяцца з лексемай *арэх*: *Арэхава* (*Бабр.*, *Віц.*, *Гарад.*, *Люб.* да 1973, *Малар.*, *Стол.*), *Арэхі* (*Віц.*), *Арэшанка* (*Чашн.*), *Арэшанкі* (*Віц.*), *Арэшкавічы* (*Бярэз.*, *Пух.*) і інш. Магчыма, што ўтваральнай асновай у айконімах *Арэхава*, *Арэхі*, *Арэшкавічы* былі антрапонімы *Арэхаў*, *Арэх*, *Арэшка* [1, с. 24].

У беларускай мове лексема *арэх* звычайна ўжываецца са значэннем 'плод, семя ў выглядзе ядра ў цвёрдай скарупцы' [5, I, с. 272]. Але гэтае ж слова абазначае і 'выпадкава не ўзараны ўчастак зямлі' [9, I, с. 159]. Таму некаторыя айконімы маглі ўтварыцца ад лексемы з такім значэннем.

Асобна трэба разгледзець айконімы *Рэкатка* (*Гор.*), *Рэкта* (*Бых.*, *Гор.*, *Жлоб.*, *Раг.*, *Слаўг.*), *Рэкта-Міхайлаўка* (*Слаўг.*), паколькі яны таксама суадносяцца з лексемай *арэх*, але ўтвораны, як заўважае В. А. Жучкевіч, ад балтыйскай асновы. Аўтар прыводзіць таксама меркаванне У. М. Тапарова і А. М. Трубацова, што аснова ў гэтых айконімах блізкая да латышскага *rikstis* – *арэх* [3, с. 321].

З лексемай *бяроста* суадносяцца 11 айконімаў, якія з'яўляюцца назвамі 16 населеных пунктаў: *Берасты* (*Пруж.*), *Берасцечка* (*Хойн.*), *Вялікая Бераставіца* (*Бераст.*), *Малая Бераставіца* (*Бераст.*) і інш. А. М. Тручабоў адзначае, што праславянскае **bersta* (дакладней **berzta*) уяўляе сабою форму, роднасную праславянскаму **berza* 'бяроза', і ўзыходзіць да індаеўрапейскага перыяду: **berzta* < **bherǵtā*, дзе *-t-* – вытворнае ад індаеўрапейскай асновы **bherǵ-* 'светлы, белы' [8, 1, с. 197–198].

Назва *Бераставіца* магла з'явіцца таксама як памяншальнае, дзёмінутыўнае ад *Бярэсце* – ранейшай назвы г. Брэста, тады *Бераставіца* – маленькае *Бярэсце* [3, с. 27]. Як вядома, *бяроста* адыгрывала вялікую ролю ў матэрыяльнай вытворчасці старажытных славян (*берасцянка*, *берасцяны посуд*, *берасцяныя*

граматы і г. д.). Пасля па магчымасцях выкарыстання кары атрымалі свае назвы расліны бераст, берасклет, берасцяніца. Аднак сувязь айконімаў з назвай бераст В. А. Жучкевіч лічыць малаверагоднай, паколькі для абазначэння гэтага дрэва славяне прымянялі назву вяз або ільм, слова ж бераст – рэдкае і адносна новае ўтварэнне [3, с. 36].

Лексема *корань* мае значэнне ‘падземная частка расліны, пры дапамозе якой яна замацоўваецца ў зямлі і атрымлівае пажыўныя рэчывы’ [5, II, с. 714]. Этымалагі фіксуюць яшчэ два значэнні гэтага слова: 1) сядзіба, гэта значэнне ўзнікла дзякуючы семантычнаму пераносу ‘вытокі расліны’ → ‘вытокі чалавека’ → ‘родная мясціна, сядзіба’; 2) калодачны вулей [9, V, с. 115]. Зараз цяжка адзначна сказаць, якое менавіта значэнне легла ў аснову айконімаў. Адзначана 12 айконімаў, якія з’яўляюцца назвамі 21 населенага пункта: *Каранёва (Беш., Валож., Гом., Хойн.), Караневічы (Гродз.), Каранеўка (Леп.), Корань (Паг.)* і інш. Неабходна адзначыць, што ўтваральнай асновай айконімаў *Караневічы, Каранеўшчына, Карані маглі быць і антрапонімы Караневіч і Корань* [1, с. 213].

З лексемай *качан* суадносяцца 10 айконімаў (18 населеных пунктаў): *Качан (Б.-Каш.), Качанішкі (Паст.), Качанкі (Віп.), Качаноўка (Глыб.)* і інш. На думку А. М. Трубачова, праславянскае *košapъ – утварэнне пры дапамозе суфікса -*apъ* (-*epъ*?) ад таго ж караня, што і *koša, *košera, *košegъ з агульнай семантыкай чагосьці, якое ўзвышаецца, тырчыць і да т. п. [8, 10, с. 104]. Утваральнай асновай назваў *Качан, Качановічы, Качаны* мог быць і антрапонім Качан [1, с. 195].

Даволі прадуктыўна ў беларускай айканіміі выкарыстоўваецца лексема *колас* ‘сукеўце большасці злакаў і некаторых іншых раслін, у якіх кветкі не маюць кветканожак і размяшчаюцца ўздоўж канца сцябла’ [5, II, с. 708]: *Каласаўшчына (Кап.), Каласоўка (Касц., Пух.), Каласоўшчына (Чав.), Новыя Каласы (Раг.)* і інш. Адзначана 9 айконімаў, якія з’яўляюцца назвамі 23 населеных пунктаў. Як адзначаюць беларускія этымалагі, праславянскае *kolsъ мае бліжэйшую паралель у албанскай мове *kall* ‘колас’. Цікава, што паралелей да гэтага слова ў балтыйскіх мовах няма. У іх існуюць адпаведнікі да іншай славянскай назвы коласа: праславянскае *voltъ (валотка). Можна меркаваць, што праславянскае *kolsъ – вынік кантактаў славян з палеалбанскім моўным масівам [8, V, с. 92]. Трэба таксама адзначыць, што ўтваральнай асновай айконімаў *Каласоўшчына, Каласы, Колас, Коласава, Коласаў* маглі быць і антрапонімы Колас і Коласаў [1, с. 211].

Ад лексемы *ветка* ўтворана 5 айконімаў (11 населеных пунктаў): *Ветачка (Раг.), Ветка (Б.-Каш., Бялынін., Ветк., Салігор., Сл., Хоц.)* і інш. З беларускай лексемай *галіна* суадносяцца 4 айконімы (9 населеных пунктаў): *Галінава (Віц.), Галінка (Брасл.), Галінова (Глыб., Міёр. да 1971, Міёр. да 1975, Міёр., Шарк. – 2), Галіны (Ашм.)*. Назвы, якія маюць у аснове слова *ветка*, знаходзяцца ў паўднёва-ўсходняй частцы Беларусі, а назвы, суадносныя з лексемай *галіна*, – у паўночна-заходняй частцы Беларусі. Лексемы *ветка* і *галіна* маюць тоеснае значэнне ‘бакавы адростак на ствале дрэва; сук з веццем’ [5, II, с. 19]. В. А. Жучкевіч таксама выказвае меркаванне, што падобныя назвы – вытворныя ад слова *вечь* ‘частка дрэва,

галіна; гэтак ж значэнне сустракаем і ў пісьмовых помніках мінулага: «Един влез горе нача рвати яблоки яся за веть, она же отломися, си же летя запяся за другую веть и удавися». Вець – гэта таксама магчымасць сувязі са словам вет – савет, рада: «Аще бо кто хочеть блоудь творити, то в церкви вет творит» [3, с. 50]. Беларускія этымологі адзначаюць, што форма **golina* са значэннем ‘галіна, галінка’, здаецца, толькі беларуская. У рускіх гаворках *голина* ‘голае месца, голая зямля’, ‘аўчына са збрытай шэрсцю, на якой вышываюць’, ва ўкраінскай мове ‘адборны зерневы хлеб, акрамя аўса’. Таму можна лічыць беларускае *галіна* самастойным утварэннем, пашыраным толькі на беларускай тэрыторыі [9, III, с. 30].

Адзначаны 2 айконімы (3 населеныя пункты), што суадносяцца з лексмай галлэ: *Галлэ (Маг.)*, *Падгаллэ (Ел., Люб.)*. М. Фасмер параўноўвае гэтакія слова з рускім дыялектным *голь* ‘галіна, сук’ і далей са славенскім *gól* ‘ачышчаны ад сучкоў ствол маладога дрэва’ [7, I, с. 434]. Але беларускія этымологі адзначаюць, што больш пераканаўчая сувязь з **golъ* ‘голы; ачышчаны ад лісця’. Тады **golъje* – гэта зборны назоўнік з першасным значэннем ‘голыя галінкі’ [9, III, с. 32]. Варта адзначыць, што ў аснове айконімаў можа быць і дыялектная лексема гала ‘пустое месца’ [2, с. 131; 4, I, с. 406; 6, I, с. 192].

3 лексмай жолуд суадносяцца 6 айконімаў, якія з’яўляюцца назвамі 8 населеных пунктаў: *Жалудова (Гарад., Лёзн., Шум.)*, *Жалудок (Шч.)* і інш.

Лексема луб мае некалькі значэнняў: 1) валакністая тканка раслін, па якой перамяшчаюцца арганічныя рэчывы; 2) пласт, кавалак кары ліпы, вяза і іншых ліставых дрэў разам з валакністай унутранай часткай; 3) валакністая тканка некаторых раслін (лён, канпель), якая ідзе на выраб пражы [5, III, с. 60]. Адзначна сказаць, якое са значэнняў паслужыла асновай для ўтварэння айконімаў, зараз складана. Усяго адзначана 7 айконімаў, якія з’яўляюцца назвамі 9 населеных пунктаў: *Лубня (Маз.)*, *Лубянка (Карм.)* і інш.

Адзначаны 4 айконімы (5 населеных пунктаў), суадносных з лексмай пень: *Пянькі (Маз.)*, *Пянькоўка (Віл., Клім.)* і інш. Слова *пень* мае значэнне ‘ніжня частка ствала з каранямі, якая застаецца ад спілаванага, ссечанага або зламанага дрэва’ [5, IV, с. 155]. І. Я. Яшкін адзначае яшчэ некалькі значэнняў гэтай лексемы, сярод якіх – ‘неабжытае месца; будучае поле і новае пасяленне, сяліба, звычайна на месцы лесу’ [10, с. 141]. Якое з названых значэнняў стала ўтваральнай асновай для прыведзеных найменняў, зараз сказаць складана.

У аснове 4 айконімаў (4 населеныя пункты) – лексема лісце: *Лістапады (Валож.)*, *Лісцвін (Хойн.)*, *Лісцянікі (Стал.)*, *Малья Лістападавічы (Салігор. да 1976)*.

Назвы *Навашышкі (Ашм.)*, *Шышкі (Дзярж., Ел., Міёр., Мядз., Слон., Шарк., Шум. да 1938)*, *Шышкоўка (Клім., Шум. да 1939)*, *Шышчыцы (Сл.)* суадносяцца з лексмай шышка. Усяго 4 айконімы, якія з’яўляюцца назвамі 11 населеных пунктаў.

3 лексмай бацвінне суадносяцца 4 айконімы (4 населеныя пункты): *Бацвінава (Чач.)*, *Бацвінавічы (Паст.)*, *Бацвінаўка (Крыч.)*, *Бацвінева (Гор.)*.

У аснове 4 айконімаў (10 населеных пунктаў) ляжыць лексема салом: *Саламянка (Гродз., Краснап. да 1970)*, *Саломенка (Бабр., Гродз., Маг., Светлаг. да 1939, Шум. – 2)*, *Саломіна (Верхнядзв.)*, *Саломінка (Верхнядзв.)*.

Назвы Вялікія Хварасцяні (Ляг. да 1976), Малыя Хварасцяні (Ляг. да 1976), Хварасцяні (Ляг.), Хварасцяны (Слаўг.) суадносяцца з лексмай хвора́ст.

Ад дыялектнай лексемы кабе́л са значэннем 'сухі ствол тоўстага дрэва, а таксама тоўсты каток для выраўноўвання зямлі, тоўсты цяжкі кусок дрэва, калода для ўтрамбоўкі зямлі на таку і сам утрамбаваны ток' [3, с. 149] утвораны 1 айконім: *Кабёлка* (Брэсц., Пін.).

Утваральнай асновай 2 айконімаў з'яўляецца лексема і́гліца: *Ігліца* (Бялын.), *Ігольнікі* (Навагр.). Як адзначаюць этымолагі, гэта лексема – праславянскае ўтварэнне з суфіксам *-іса* ад *ǫьдъѧ. Семантычны зрух у напрамку 'змацавальная жэрдка, перакладзіна, палка' → 'завостраная на канцы палка' → 'іголка' → 'лісце хвойных дрэў' (па падабенстве) [9, III, с. 366].

Лексема лы́ка ў аснове 2 айконімаў: *Лыкава* (Маг.), *Лыкінка* (Мсц.). Магчыма гэтыя найменні з'яўляюцца айконімамі адантрапанімічнага паходжання [1, с. 259].

Як зазначае В. А. Жучкевіч, айконімы *Струкачоў* (Карм.), *Струкі* (Б.-Каш.) утвораны ад лексемы стру́к [3, с. 364]. *Струк* 'доўгі і вузкі плод некаторых раслін, які складаецца з дзвюх палавінак, да якіх прымацавана насенне' [5, V, с. 345].

Лексема сця́бло са значэннем 'надземная частка травяністай расліны, якая мае на сабе лісце, кветкі і плады' [5, V, с. 423] у аснове 2 айконімаў: *Вялікія Сцяблевічы* (Жытк.), *Малыя Сцяблевічы* (Жытк.).

Адзінкавыя ўтварэнні адзначаны ад лексем камель, плод, і зерне: *Компішчы* (Пруж.), *Пладовая* (Маст.), *Зернавая* (Кл.). Трэба адзначыць, што апошняя назва з'явілася ў выніку перайменавання. Раней населены пункт меў назву Бяднішкі.

Такім чынам, усяго адзначана 117 айконімаў (205 населеных пунктаў), суадносных з назвамі частак раслін. Гэтыя найменні складаюць каля 7 % ад агульнай колькасці айконімаў, суадносных з назвамі расліннага свету. Найбольш прадуктыўнымі з'яўляюцца лексемы *арэх*, *корань*, *бяроста*, *колас*, *качан*. Яны адпаведна складаюць каля 11 %, 10 %, 9 %, 8 % і 8 % ад агульнай колькасці айконімаў, суадносных з назвамі частак раслін.

Літаратура

1. *Бірыла, М. В.* Беларуская антрапанімія. 2. Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі / М. В. Бірыла. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 504 с.
2. *Бялькевіч, У. К.* Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / У. К. Бялькевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 512 с.
3. *Жучкевіч, В. А.* Краткий топонимический словарь Белоруссии / В. А. Жучкевич. – Минск : Изд-во БГУ, 1974. – 447 с.
4. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. ; рэдкал. : Ю. Ф. Мацкевіч (рэд.) [і інш.] – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 1986. – 5 т.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. ; рэдкал. : К. К. Атраховіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. сав. энцыкл., 1977–1984. – 5 т.
6. Тураўскі слоўнік : у 5 т. / А. А. Крывіцкі (рэд.) [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982 – 1987. – 5 т.

7. *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер. – М. Прогресс: , 1964–1973.
8. Этимологический словарь славянских языков : вып. 1–41 ; под ред. О. Н. Трубачев, В. А. Меркулова, Ж. Ж. Варбот [и др.]. – М. : Наука, 1974–2018.
9. *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* : у 14 т. ; уклад. І. І. Лучыц-Федарэц, Г. А. Цыхун, Н. С. Шакун [і інш.]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978–2017. – 14 т.
10. *Яшкін, І. Я.* Беларускія геаграфічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія / І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1971. – 256 с.

Н. А. Развадовская (Беларусь)

АМЕРИКАНСКАЯ МЕЧТА И АМЕРИКАНСКАЯ ТРАГЕДИЯ В РОМАНЕ ПАТРИКА КВЕНТИНА «ОН И ДВЕ ЕГО ЖЕНЫ»

Американская мечта – одно из базовых понятий культуры и идеологии США. Однако смысл данного выражения многозначен, о чем в свое время говорил Ф. Карпентер: «Американская мечта никогда не была точно определена и, очевидно, никогда не будет определена. Она одновременно и слишком разнообразна, и слишком смутна: разные люди вкладывают разный смысл в это понятие» [2]. Действительно с течением времени смысл словосочетания «американская мечта» претерпел изменения. Первоначально под американской мечтой понималось равенство всех перед законом, одинаковые права всех вне зависимости от расовой принадлежности и социального положения, а также возможность для каждого человека реализовать себя и добиться успеха только благодаря упорству и трудолюбию. Но уже к началу XX века американская мечта стала отождествляться почти исключительно с материальным преуспеванием, успешной карьерой любой ценой и личным благополучием. Американская мечта превратилась в американскую трагедию, о которой первым во всеуслышание заявил в своих романах Т. Драйзер. Так тема американской мечты, трансформирующейся в трагедию, стала неотъемлемой составляющей литературы США XX века. Вслед за Т. Драйзером об американской трагедии писали Ф. С. Фицджеральд («Великий Гэтсби»), Э. Синклер («Джимми Хиггинс»), Э. Олби, Н. К. Мемер («Американская мечта») и другие. Даже в литературе коммерческой тема американской трагедии тоже нашла свое отражение. Ярким подтверждением этого является роман «Он и две его жены» (The Man with Two Wives), опубликованный Хью Каллингемом Уиллером под псевдонимом Патрик Квентин.